

the saturated internal life (self-transcendence). The revealed scales correspond to requirements: in safety and a group belonging, in a social recognition and respect, in self-actualization. By the cluster analysis types of value's dispositional structure opening specificity of value's hierarchy of the person are revealed and described.

Key words: terminal values, value's semantic scales, value's dispositional structure.

Отримано: 08.12.2009

УДК 159: 342.726

В.В. Кудря

Основні фактори гендерної нерівності

Стаття присвячена розгляду умов формування негативних гендерних стереотипів та наслідків їхнього впливу на професійну взаємодію правників. Запропоновано та обґрунтовано класифікацію і типологію гендерних дискримінацій та їхніх жертв. Висловлюється думка, що дискримінаційні прояви у професійному середовищі залежать як від недоліків сімейного виховання та відсутності дисципліни на виробництві, так і від інших негативних впливів, пов'язаних із рівнем освіти та професійної культури.

Ключові слова: гендерна рівноправність, гендерний вплив, типологія гендерних груп.

Статья посвящена рассмотрению условий формирования негативных гендерных стереотипов и последствий их влияния на профессиональное взаимодействие юристов. Предложена и обоснована классификация и типология гендерных дискриминаций и их жертв. Высказывается мысль, что дискриминационные проявления в профессиональной среде зависят как от недостатков семейного воспитания и отсутствия дисциплины на производстве, так и от других негативных влияний, связанных с уровнем образования и профессиональной культуры.

Ключевые слова: гендерное равноправие, гендерное влияние, типология гендерных групп.

Гендерна дискримінація взагалі, та у професійному середовищі зокрема, є, на нашу думку, антисупільним явищем, якому передують певна негативна взаємодія соціального оточення як об'єкта дискримінації, так і агресора. Саме по собі вчинення дискри-

мінаційних дій за статевою ознакою по відношенню до колег – це процес, який складається не тільки з дій, що змінюють зовнішній стан, але й включає в себе передуючі їм психологічні засади, що визначають характер цих діянь [1].

У літературі з юридичної психології [2] найчастіше виділяються такі чинники, що впливають на дискримінаційні прояви у професійному середовищі:

- недоліки сімейного виховання;
- недоліки освіти (культуральні, просвітницькі “пробіли”);
- негативний вплив найближчого побутового оточення;
- слабка організація дисципліни на виробництві;
- відносно нове на вітчизняних теренах поняття “політкоректність” та нерегульованість відповідних механізмів міжособистісної взаємодії;
- нестійкість, несформованість морально-ціннісної системи особистості як об’єкта дискримінації і провокує агресора, до вчинення протиправних дій;
- низький рівень матеріального добробуту сім’ї обох учасників дискримінаційних проявів (об’єкта та агресора) або одного з них;
- неспроможність державної законодавчої системи визначити гендерну політику з урахуванням потреб та умов розвитку суспільства;
- родинні або тісні дружні стосунки з особами, що перебувають чи перебували у місцях позбавлення свободи, власний досвід перебування за ґратами;
- професійна деформація представників певних професій, серед яких, зокрема, правнича посідає чільне місце.

На основі проведеного теоретичного аналізу проблеми ми пропонуємо власну типологію представників об’єктів гендерної дискримінації та гендерних агресорів. Так, **жертви дискримінаційних проявів** поділяються на:

- 1) традиціоналістів, вихованих у межах архаїчного уявлення про місця чоловіка та жінки у суспільній ієрархії;
- 2) мазохістів (психофізичне прагнення відчувати приниження, біль, образи);
- 3) осіб, які перебувають у депресії через невдачі у особистому житті й сприймають гендерні дискримінаційні прояви щодо себе як цілком прогнозований наслідок;
- 4) осіб, які через власне приниження прагнуть отримати схвалення референтної групи, де панують певні куль-

туральні особливості (членство – реальне чи уявне – у маргінальних групах);

- 5) осіб, які вважають що фізіологічна будова людини визначає соціальні обмеження, з якими необхідно примиритися внаслідок природного розподілу ієрархії привілейованої та приниженої статі.

Агресори у площині гендерної дискримінації представлені такими різновидами:

- 1) особи, які сприймають прояви гендерної дискримінації за традиційну гру представників двох статей (як процес ігрового спілкування, флірту, статевих загравань);
- 2) особи, які чинять дискримінацію за статевою ознакою з мотивів самоствердження (прагнення отримати відчуття власної ідентичності через приниження іншого);
- 3) особи, які реагують дискримінаційною поведінкою на чинники травмуючого характеру відповідної площини (невдачі в особистому житті);
- 4) особи, які дискримінують за статевою ознакою через прагнення отримати схвалення референтної групи, де панують певні культуральні особливості;
- 5) особи, які поділяють світ на властителів та підкорених за наявністю фізичних відмінностей.

Як бачимо, запропонована типологія дискримінаторів та об'єктів дискримінації має схожі критерії визначення представників обох сторін із різницею у спрямованості претензій (на себе чи на інших). Це висвітлює тісну взаємодію сторін системи “об’єкт гендерних дискримінаційних зазіхань / агресор”, до того ж, як відомо, жертви протиправних діянь значною мірою самі провокують нападників [3]. Тому нижче ми об’єднали ці типи у групи й запропонували попарно визначені нами типи осіб-учасників. Це групування може бути застосовано до представників всіх професій, тому ми не виокремлюємо тут правників. Розглянемо детальніше кожен з виділених нами груп.

Перша група може бути визначена як *гендерна дискримінація – це традиційна гра*. Агресор та жертва ніби грають певні ролі, за визначенням ще далекими працюрами сценарієм: жінка підкоряється та проявляє себе як слабка нерозумна істота, а чоловік показує себе як сильний, мудрий та підкорюючий. Така поведінка дозволяє гравцям відчувати як зв’язок з минулим, так і власні кроки щодо гідного наслідування гендерного вектора розвитку поколінь. Найчастіше така гра подобається обом учасникам, й дискримінаційні прояви вважаються не лише

припустимими, а й необхідними для відчуття статевої ідентичності партнерів.

Серед основних небажаних факторів даного сектора відмітимо те, що подібну манеру спілкування часто нав'язують тим особам, які не прагнуть до гендерного самовизначення таким шляхом. Особливо це відчутно на виробництві. Наприклад, керівники (обох статей) можуть зверхньо та зневажливо спілкуватися з підлеглими-жінками, коли ті висловлюють виробничі пропозиції, що мають лідерський та незалежний зміст, – це сприймається як апріорі хибні кроки, тому що вони, нібито, не відповідають природній сутності жінки, а тому є ненормальними. Ті ж самі пропозиції від підлеглого чоловіка сприймаються як очікувані та гідні позитивної уваги саме через нібито природне призначення до лідерського розвитку осіб чоловічої статі. Подібним ставленням жінкам часто завдають моральну шкоду саме на ґрунті статевої дискримінації, посиленої соціальним статусом опонентів.

Від гендерних дискримінаційних проявів на традиціоналістській основі страждають не лише жінки. Так, наприклад, чоловіки, які активно займаються домогосподарством (готують їжу, прибирають у домівці тощо), що, за патріархатними уявленнями, є обов'язками виключно жінок, піддаються критиці представниками обох статей. Такого чоловіка вважають недостатньо мужнім, щоб займатися нібито привілейованими справами “справжніх” чоловіків.

Найгірше у цій площині, на нашу думку, те, що об'єкти дискримінації призвичаються сприймати себе як меншовартих. Цим ставленням до себе, інколи демонстрованим, вони намагаються уникнути конфліктів на ґрунті гендерної дискримінації. Згодом це може призводити до соціального “обкрадання” ними самих себе.

Друга група гендерної дискримінації визначається нами як *садомазохістський напрямок* ставлення до статевих відносин. Мається на увазі, перш за все, соціальний аспект такої взаємодії, який може не передбачати фізичний вплив партнерів один на одного. Представники цієї групи відрізняються тим, що мають негативні уявлення про статеві відносини. Для них дана сфера є ніби сумною повинністю, яку вони мають нести через нав'язані природою фізіологічні потреби. Через це “нав'язування” вони сприймають представників протилежної статі за ворогів, які посягають на їхні права. Прагнення помститися за “ворожі” статеві зазіхання й виражаються садомазохістським чином: садисти через приниження іншого відчувають свою владу над жертвою та

перемогу над цим уявним ворогом, вони самостверджуються у власній силі та в тому, що вони вважають за мужність, а мазохісти, піддаючись емоційним стражданням та несправедливим потуранням, вважають такий стан речей природним та неминучим через, нібито, жорстокість світового укладу.

Садистами та мазохістами можуть бути представники обох статей, хоча першу групу складають переважно чоловіки (через більшу фізичну силу та традиціоналістські уявлення про статеві ролі), а другу – жінки. Подібне світобачення статевих стосунків є, на нашу думку, небажаним через великий спектр негативних наслідків, які несе у собі подібна статева взаємодія. Дослідники з психології [1] відмічають, що садомазохістські прояви часто призводять до адитивної поведінки обох учасників статевої взаємодії. Маються на увазі не лише подружні пари, але й стосунки на виробництві, у малих та великих групах. Садомазохістський тиск може повністю деформувати особистість, що має вираження у соціальній та особистісній деградації.

Наприклад, піддаючись дискримінаційному пригнобленню за статевою ознакою даного типу на виробництві, у стосунках з колегами або з керівником-садистом, особа, якщо не призвичаюється отримувати задоволення від тиску на себе, втрачає власну статево-ідентичність. Жінки у таких випадках можуть намагатися бути схожими на чоловіків, а за механізм копіювання поведінки нібито “привілейованої” статі обирають згубні для своєї особистості дії – пияцтво, брутальність у спілкуванні з підлеглими та родичами, принижують та ображають власних дітей через беззахисність останніх. Подібний набір поведінкового інструментарію вважається притаманним чоловікам, й жінки, становлячи на цей шлях, відчують себе вже не такими пригнобленими, як до цього. Це відбувається за рахунок набуття у процесі негативної статевої взаємодії комплексу неповноцінності, через що об’єкт дискримінації вважає себе гідним наслідувати лише найгірше. Тобто садомазохістські дискримінаційні прояви мають продовження поза межами критичних відносин у певному середовищі й переносяться на інше коло, де мазохіст виступає вже у ролі садиста.

Мазохізм на ґрунті гендерної дискримінації у чоловіків може мати прояв у стражданнях через приниження його гідності як слабкого чи неповноцінного чоловіка, чий образ відрізняється від чоловічого ідеалу.

Щодо садистів обох статей, то їхній спосіб реагування на гендерні відносини може призвести до втрати чутливості,

відвертого контакту з особами іншої статі, що згодом може мати прояв у втраті як відчуття реальності, так і у формуванні антисупільної установки.

Мазохісти, так й садисти, характеризуються як невпевнені у собі особистості, з комплексом провини та неповноцінності, що й має вираження у пред'явленні ворожих претензій до особи іншої статі (одні обирають страждання через незадоволення цих претензій, а інші – помсту за це ж незадоволення).

Третю групу гендерних дискримінаторів та їхніх жертв представляють собою особи, яких ми пропонуємо іменувати як *невдачливих коханців*. Представники цієї групи відрізняються трагічними поглядами на гендерні стосунки, звинувачуючи осіб протилежної статі у підступності та природній схильності завдавати емоційних страждань. Цікавим аспектом у даній площині є те, що відповідальність за невдачі у такому спілкуванні вони покладають виключно на “підступних” опонентів. Саме ці звинувачення й складають основу для гендерного дискримінування у даному секторі. Агресори прагнуть помститися всім особам протилежної статі за спричинену кимось із них кривду. Жертви дискримінації приймають таке ставлення до себе як продовження тих стосунків, що призвели до тяжких емоційних переживань: існуючий нині гендерний тиск може сприйматися ними за ілюзію тих, попередніх стосунків, що дозволяє уникати відчуття самотності та непотрібності, від яких часто страждають такі особи після закінчення певних близьких статевих стосунків.

На виробництві прояви гендерної нерівності на ґрунті невдачливого кохання мають вираження у безпідставних прискіпуваннях до колег протилежної статі, ігноруванні їхніх конструктивних пропозицій, заздрості до їх успіху – у будь-якій увазі з негативною емоційною складовою. Агресори та жертви провокують один одного та часто міняються ролями. Така взаємодія, у певному сенсі, являє собою модель подружніх стосунків, незважаючи на те, що фізичного інтимного контакту може не бути. Колеги, які стають учасниками гендерної дискримінації на цій основі, часто переживають майже всю гамму почуттів, що притаманні коханцям: статевої потяг, ревності, турботу та ін. Між тим, дискримінаційна складова виступає тут неодмінним фоном й призводить до болісного розриву такої взаємодії – дискримінатори та їхні жертви схильні відтворювати той негативний сценарій статевих відносин, який був першопричиною для формування негативного сприйняття осіб протилежної статі. Негативний перебіг та фінал

відносин учасники подають як докази порочності всіх представників певної статі.

Зазначимо, що така взаємодія колег на виробництві є небажаною з огляду на бурхливе емоційне забарвлення, яке часто супроводжує таку модель професійних відносин. Увага і активність осіб часто буває зосереджена на гендерному факторі замість зосередженості на продуктивних професійних досягненнях.

Четвертою групою дискримінаційних відносин за гендерною ознакою ми пропонуємо вважати групу осіб, яких можна охарактеризувати як *інфантильних дискриміраторів, схильних до орієнтування на сторонню думку*. Ці особи подібні у своїй гендерній поведінці до першої групи традиціоналістів, які вважають гендерну дискримінацію позитивною та неодмінною статевою грою. Відмінність полягає в тому, що мета інфантильних дискриміраторів – не завоювати певну особу протилежної статі для близьких стосунків, а отримати інші принади за рахунок поведінки, яка, на думку дискриміраторів даного типу, є соціально схвалюваною та бажаною. Щодо об'єктів таких гендерних зазіхань, то вони, свідомо дозволяючи піддавати себе дискримінаційним проявам, керуються тими ж мотивами, що й їхні агресори – прагнуть відчувати приналежність до гендерно-пригнобленої групи.

Наприклад, у робочому колективі новачок може удавати, що потерпає від переслідувань на гендерному ґрунті, щоб його пожаліли та прийняли “як свого” представники його статі. Або вдавання до цього напрямку гендерної дискримінації може виступати як засіб привернути до себе увагу: агресор може намагатися демонстрацією відстоювання переваг своєї статі отримати певний статус, наголошувати, що досконально “вивчив” жінок та знає, що всі вони однакові й “їхня слабкість тягнеться до його сили”; жертва може прагнути такої дискримінації, щоб отримати заступництво керівництва, яке принесе їй певну користь, тощо.

Серед найбільш негативних сторін поведінки осіб даного типу відмітимо їхню схильність вдаватися до особливо жорстоких переслідувань на гендерному ґрунті заради включення у певні групи. Саме такі інфантильні гендерні дискриміратори можуть застосовувати знущання до об'єкта дискримінації, щоб всім довести, що й вони приналежні до тієї касты, до якої вони або прагнуть належати, або відстоюють там своє місце. Така позиція подібна до завойовування чільного місця юними злочинцями у молодіжних злочинних угрупованнях, коли ті вчиняють невір-

дано жорстокі злочинні дії, щоб “виділитись” та отримати схвалення товаришів-злочинців [3; 4].

Останньою, п’ятою, групою дискримінаторів та об’єктів дискримінації за гендерною ознакою ми пропонуємо вважати осіб, які переконані, що саме фізіологічна будова тіла людини є мірилом цінності особистості, й називати їх – *гендерними фізіологістами*. Цей сектор гендерної дискримінації має те ж коріння, що й такі світоглядні концепції, як расизм або нацизм [5]. Тобто гендерні фізіологісти мають, на нашу думку, уявлення про поділ людей на біологічно різні групи на основі статевої приналежності. Вони порізному ставляться до людей залежно від їхнього статевих статусу. Згідно з расистськими теоріями [5], згадування яких доречно у даному випадку, люди різних рас (тут слід вважати – різних статей) розрізняються за соціально-біологічною поведінкою. Тобто до статевої ознаки “прив’язуються” важливі психологічні, розумові та фізичні особливості або робляться грубі антинаукові, неправдиві узагальнення на зразок: “усі жінки – нерозумні”, “усі чоловіки – лідери” і т.ін. Ця різниця, як стверджують послідовники расистських теорій, зумовлена механізмами спадковості і не зникає повністю у результаті виховання, соціалізації й інших культурних процесів.

Гендерна дискримінація на фізіологічній основі, значною мірою, є ксенофобією за ознакою видимої різниці у статевої приналежності. Як різновид ксенофобії дана площина є ірраціональною реакцією людей однієї статі на “чужих та невідомих” людей іншої статі. Свої страхи представники цього напрямку схильні пояснювати проголошенням однієї статі “повноцінною”, а іншої – “неповноцінною”, тобто позбавленням “неповноцінних” права називатися справжніми людьми та тим, що переваги певної статі є вродженими. Наприклад, деякі представники цього напрямку гендерної дискримінації вважають, що чоловікові застосовувати фізичне насильство стосовно жінки правильно й природно, тому що він від природи сильніший, а жінка народилася слабкою і те насильство, нібито, призначено їй на долю. Класик французької літератури Еміль Золя виразив цей принцип у своєму творі “Нана”: “там, де жінка, там побої”.

Отже, розгляд основних чинників гендерної нерівності дозволяє стверджувати, що:

- дискримінаційні прояви у професійному середовищі залежать як від недоліків сімейного виховання та відсутності дисципліни на виробництві, так і від інших негативних впливів, пов’язаних із рівнем освіти та професійної культури;

- загальні сексистські уявлення про гендерні відносини включають дискримінацію людей за фізіологічною будовою, розумовими здібностями та творчими потенціями.

Список використаних джерел

1. Грошев И.В. Гендерные особенности конфликтности на предприятиях и в организациях / И.В. Грошев // Социологические исследования. – 2007. – №6. – С. 122-130.
2. Ефремова Г.Х. Изучение ценностно-нормативной сферы преступников / Г.Х. Ефремова // Сборник научных трудов. – М.: Всесоюзный институт по изучению причин и разработке мер предупреждения преступлений, 1979. – С. 34-43.
3. Казміренко Л.І. Криміногенна поведінка в неформальних молодіжних об'єднаннях як об'єкт соціально-психологічного аналізу / Л.І. Казміренко, В.П. Казміренко // Проблеми соціальної психології. Науковий збірник. – Вип. 2. – К.: Вид-во КДУ ім. Т. Шевченка. – 1992. – С. 177-183.
4. Казміренко Л.І. Суб'єктивна детермінація насильницької злочинності молоді / Л.І. Казміренко, В.С. Ковальський // Радянське право. – 1990. – № 12. – С. 31-34.
5. Кочои С.М. Расизм: уголовно-правовое противодействие: Монография / С.М. Кочои. – М.: Проспект, 2007. – 144 с.

The article is devoted consideration of terms of forming of negative gender stereotypes and consequences of their influence on professional cooperation of lawyers. Offered and grounded classification and typology of gender discriminatories and their victims. An idea speaks out, what the discriminatory displays in a professional environment depend both on the lacks of domestic education and absence of discipline on a production and from other negative influences, related to the level of education and professional culture.

Keyw ords: gender equality of rights, gender influence, typology of gender groups.

Отримано: 24.12.2009